

Festett asztalosmunkák a Borsod megye északnyugati részén lévő templomokban

1975-ben került kezembe R. Tombor Ilona: Régi festett asztalosmunkák a XV–XIX. században, majd Vilhelm Károly: Festett mennyezetek, alakos ábrázolások a XV–XVIII. századi erdélyi templomokban című munkája. Ezek keltették fel figyelmemet és irányították a festett famennyezetek és templomi berendezések megfigyelése felé. R. Tombor Ilona könyvében azt olvastam, hogy „határainkon belül *huszon-egynéhány templomi mennyezet maradt meg*” a templomainkban eredeti állapotban, múzeumainkban pedig tíz található. Az Ózd környéki templomok közül csak a szentsimoni, a rudabányait, a jósvafőit és a zubogyit említi.

A korábbi időkben, egyéb gyűjtéseim során a környék falvaiban *több festett mennyezetet láttam*. Ezek megismerése serkentett a kutatás megkezdésére. A felderítés 1976–1977-ben történt, a fiam fényképezett, én pedig a megfigyelő-, leíró munkát végeztem. Amikor Ózd közvetlen környékén kellő tapasztalatot szereztünk és kialakult az eredménnyel biztató módszerünk, a tájegység távolabbi falvait is felkerestük.

A vizsgált terület

1976-ban kezdetben a Sajótól délre eső *Bán-völgyét és a Hangony-patak völgyét* vizsgáltuk át. Ez felekezetiileg megosztott terület: a Hangony vidéke katolikus, míg a Bán völgye protestáns népességű. Utána a *Sajótól* északra fekvő területet kerestük fel a *Bódváiig*. Ez a vidék sok, apró, a fő forgalmi utaktól távol eső kis településekből áll, amelyek erősebben őrzik hagyományait. Ez a térség a szegényebb, protestáns egyházhoz tartozott, ahol a lakosság ritkábban tudta templomait felújítani. Így jobban megmaradtak a régebbi alkotások. Itt találtuk a legtöbb festett famennyezetet, festett templombelsőket.

1977-ben folytattuk kutatásainkat a Bódva és Hernád között. A lakosság túlnyomó többsége itt is protestáns, déli és keleti területe mezőgazdaságilag jól hasznosítható, gazdagabb vidék, és a Hernád völgyének nagy forgalmú útvonala környékén van. A gazdaságilag jobb helyzetben élő falvakban már korán kezdődött a templomok felújítása, meg is semmisültek a templombelsőket s alig találtunk jelentős maradványt.

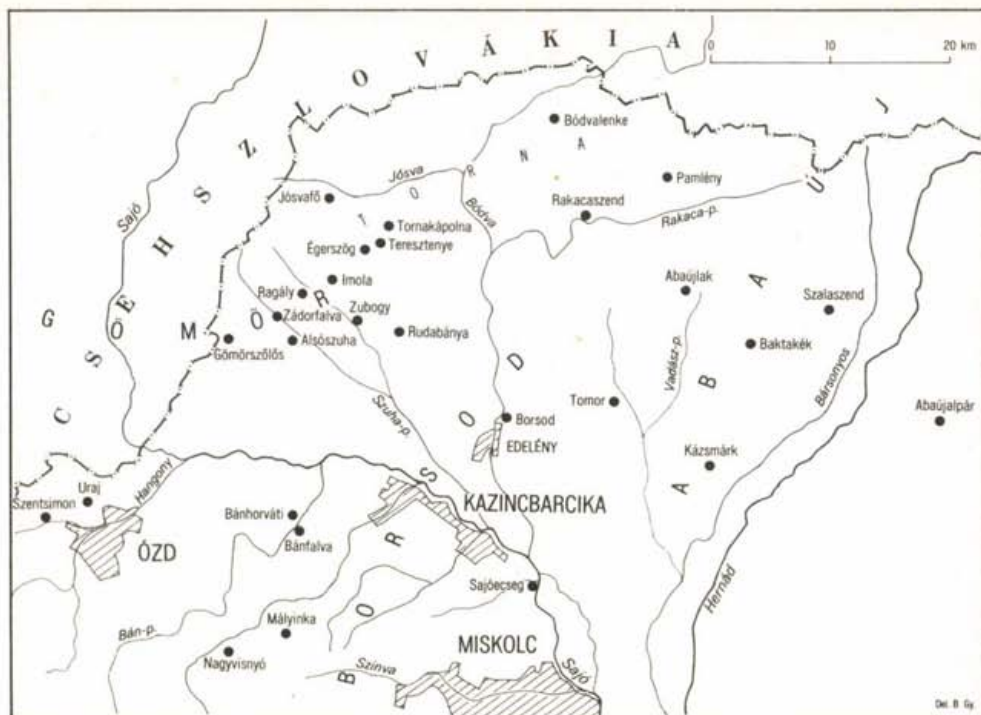
Osszességében tehát Borsod megye északnyugati területét vizsgáltuk át.

A festett templombelső sorsa

A gazdasági fejlődéstől *elszigeteltebb* részen, a hajdani Gömör megyéhez tartozó területen, de az ettől keletebbre elterülő hegyvidéken is az ősi templomok többsége fából készült, erős kőfallal körülvéve, domboldalon vagy dombtetőn állt, hogy védelmül is szolgáljon. Belső tere gazdagon díszített volt festéssel és faragással. Bizonyítja ezt néhány megmaradt berendezési tárgy.

A fatemplomok nagy része a gyakori tűzvészben elpusztult, de a későbbi falazott templomok tetőzete is gyakran a *tűz martaléka lett*, pl. Kelemér, Sajóvelezd, Aszaló, Szinpetri.

A *török hódoltság utáni* gazdasági fellendülés a gyorsan gazdagodó *katolikus egyháznak* megeremtetette az anyagi feltételt a kőtemplomok építéséhez, a boltíves térfedés alkalmazásához, és európai mintára barokkos díszítést használva, teljesen elszakadt az ősi magyar motívumvilágtól. Ezért becses a szentsimoni katolikus templom, melyben megőrizték az 1650-ben festett mennyezetet. Napjainkig megmaradt azonban az uraji katolikus templom virágdíszes mennyezete, sajnos teljesen elavult állapotban. Ezért 1976-ban le is szedték, hogy néhány táblát megmentsenek és restauráljanak.

A vizsgált terület lakosságának túlnyomó része a szegényebb és üldözött *protestáns egyházhoz* tartozott s ez meg is magyarázza a festett templombelsőemlékek itt található gazdagságát. Amelyik régi virágdiszes festésű templomot a tűzvész megkímélt, azt elpusztította a *tűrelmi rendelet után* megindult újjáépítés, felújítási lendület. Ezt elősegítette a vidékünkön kialakult, divatos lett sajátos, úgynevezett medaillonos stílus.

E század első negyedében ismét sok festett mennyezet, berendezés semmisült meg. Az 1910-es évektől kezdődően elterjedt az *olajfesték használata*. Megkezdődött az elavult mennyezetek kicserélése, *stukatúrossá* alakítása. Az új mennyezeteket már kék színre festették, arany csillagokkal díszítve. A leszedett festett mennyezetdeszkák sorsa különböző. Elárverezték (Kánó), felhasználták a templom egyéb berendezéseinek javítására (Putnok, Bánfalva), vagy a lelkész gazdasági udvarán lévő csúrt deszkázták be vele (Dédes).

A templom festett berendezési tárgyait is kicserélték, vagy a még használhatót sárga vagy barna olajfestékkel átfestették (Perkupa, Aszaló, Varbó). Ma már gyakran csak a fennmaradt levéltári feljegyzésekből lehet következtetni a festett deszkamennyezetre vagy festett berendezésekre (Bántapolcsány).

A Bódva–Hernád közötti terület déli részén és a Hernád völgyében a jobb gazdasági feltételek és az áttevő nagy forgalmú út miatt a lakosság igényei gyorsabban nőttek, de *gyorsabban is pusztultak a festett famennyezetek*. Általánossá vált a boltíves mennyezet kialakítása, vagy a stukatúros mennyezet alkalmazása. Ezen a területen nem is maradt meg épségben egyetlen festett famennyezet sem. De hogy ezen a területen is voltak ilyenek, azt bizonyítja a baktakéki református templom karzatának alján maradt néhány kazetta, vagy az abaújlaki kicsiny református templom mennyezetén lévő két festett kazetta.

A Sajó–Bódva közötti területen az átvizsgált templomok felénél ma is bizonyítani lehet az egykori festett, kazettás mennyezet vagy festett templombelső meglétét.

Festett mennyezetek

A protestáns templomokra jellemző, díszítés nélküli, fehér vagy halványsárga fal egyhangúságát jól megbontja a mennyezet színes díszítése. *Térfelosztásában* három típust különböztetünk meg: a nagy táblás, a hosszú deszkás és a kazettás mennyezeteket.

Nagy táblás változatot csak a szentsimoni rk. templomban találtunk, ahol az 1650-ből származó mennyezet mindössze 24 táblára van osztva. Ilyen méretű táblákat másutt nem találtunk.

Rakacszenden (1651), Abaújpálron (1734) és Zubogyon (1758) keskeny, *hosszú deszkából* áll a mennyezet.

A többi festett mennyezet, *festett bordákkal elválasztott, kazettás* mennyezet. A többsége 1 m x 2 m nagyságú, pl. a nagyvisnyói, jósvafői, borsodi. Ritkán fordul elő a szinte négyzet alakú kazetta, mint a rudabányai. A kazetták száma is nagy. Így a nagyvisnyói és rudabányai 120 kazettából, a zádorfalvai 106 kazettából áll.

Az uralkodó *díszítőelemek* szerint öt típusra osztható fel a mennyezet. a) Gótikus és késő reneszánsz elemeket tartalmazó, török hatást érzékeltető a szentsimoni mennyezet. b) Geometriai elemeket tartalmazó, erősen stilizált növényi elemekkel vegyítve a rakacszendi. c) Növényi ornamentikával díszített táblák a zubogyi mennyezetén. d) Az előzőeknél lényegesen gyakoribb a virágdíszes mennyezet, mint az uraji, rudabányai stb. e) Végül a medaillonos díszítés, mely a Sajó környékén a Bódva területéig uralkodóvá vált s keletre haladva számuk csökken. E festőiskola legtávolibb képviselőjét Baktakéken találtuk meg.

Templomi berendezések

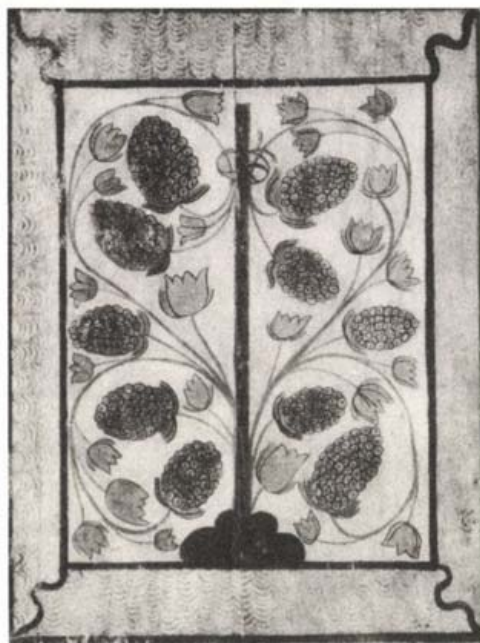
A mennyezeteken kívül szívesen díszítették, festették a templom berendezéseit is. Így elsősorban a papi széket, vagy Mózes széket, az úrasztalát, a karzatok mellvédjét, a padelöket és a padvégeket is.

Tornakápolnai református templom belseje

Szalaszend i református templom – szószék

Teresztenye református temploma – a karzat mellvédje

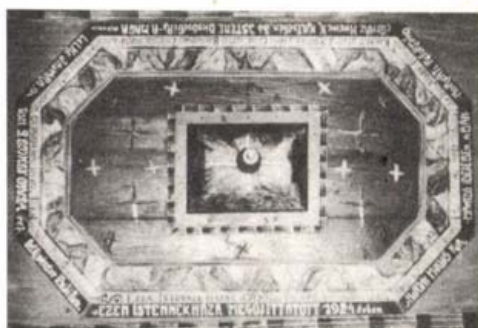
Tornakápolnai református templom – szószék a koronával

A legszebb példát látjuk erre a rudabányai templomban, ahol a papi széket és a padelőket szívidomokból, vagy vázákából szétágazó rózsák, szegfűk díszítik. Ehhez hasonló a teresztenyei karzat mellvédje is 1761-ből, vagy a pamlényi karzat 1764-ből, ahol hat táblán virágmotívumok ékeskednek. Színeikben igen gazdag, barokkos vonalvezetésű, karélyosan kétfelé hajló száron stilizált tulipánok, rózsák sokasága díszlik. A kázmári 1760-ból származó karzat mellvédjének keskeny, hosszú deszkatáblái, melyeken középen felfelé kúszó, különböző levelű növényi indák tulipánokban vagy stilizált virágokban végződnek.

Külön csoportot alkotnak a *medaillonos* festésű mennyezetekkel ellátott templomi berendezések díszítései, melyről később, a bibliai képek festésénél szólok.

Teresztenye református temploma

Bánhorváti református templom – mennyezeti tábla

Növényi és virágdíszes elemek

Az 1762-ből származó zubogyi mennyezet díszítőmotívuma külön csoportot alkot. A leveles indákból álló sávokat a köztük elhelyezkedő rózsák, háromszirmú virágok és tölgymakk teszi változatossá. A karzat és a szószerk mellvédjén, a padelőkön és a papiszék támláján az olajfesték leoldása után előtűnt a virágdíszes festés.

Az uraji kat. templom mennyezetéről leszedett táblákon elavult és lemeszelt állapotban is felismerni a nagy változatosságot mutató tulipán, rózsza, szegfű, búzavirág igényesebb kidolgozását és a barokkosan hajló stilizált levélformákat. Sajnos, sem a festő-asztalos nevét sem a festés idejét nem ismerjük. A szentsimoni templomban a XVII. századbeli mennyezet mellett a *karzat alján* is figyelemre méltó festett kazettákat találunk, melyek vonalvezetése és a festés technikája a XVIII. század közepén készült rudabányai mennyezetfestéssel mutat egyezőséget.

Nagy a számuk azoknak a virágdíszes festéseknek, melyek csak töredékeiben maradtak meg, *olajfestékekkel lefestve, vagy másodlagos helyen* felhasználva. Így például Mályinkán és Bánfalván a karzat padlójának alját javították virágos kazetta-darabokkal. Radostyánkban, Putnokon a padok alatti padló javítására használták fel. Még több a száma a papi szék háttámláján felismerhető korábbi virágdíszes festésnek az olajfesték alatt. A padvégeken és a hangvetők alján több helyen az olajfesték alatt is felismerhető a stilizált növényi ornamentika.

Gyümölcsök

A növényi motívumok, virágdíszítések között helyenként gyümölcsöket ábrázoltak. Ezek minden esetben hazai gyümölcsök voltak. Gyakori az alma, körte és a szőlőfürt, szőlőtőke.

Alakos táblák

Az alakos ábrázolás igen ritka. Legszebb példáját a rudabányai mennyezetten találjuk, ahol Ádámot és Évát látjuk, amint a fatörzsről felkúszó kígyó kiveszi Éva kezéből az almát és átnyújtja azt Ádámnak. Meglepő a primitív, egyszerű, de kifejező ábrázolás. Feltehetően több helyen is ábrázolták ezt a bibliai eseményt, de ezek az átépítések, átfestések során megsemmisültek. Meg kell még említeni a szentsimoni mennyezet egyik tábláját, ahol két virágszáron lévő virág helyett két emberfejet ábrázoltak. Feltehetően a két festő Lévy István és Comaromy István arcképe. Néhány helyen angyal ábrázolásával is találkozunk.

Az *állatok ábrázolása* is ritka. Szentsimonban gyümölcsöt csipegető madarat, Teresztényen és Rudabányán a karzat mellvédjén gyümölcsöt és szőlőt csipegető seregélyt találni. A kázmári karzat mellvédjén két egymással szembenéző gekko (gyík) alakját látni. Gyakoribb a fiait saját vérével tápláló pelikán ábrázolása. Teresztényen a pelikán alatt egy kígyót is találunk. Ugyancsak gyakran ábrázolták a kétfejű sast, a császári türelmi rendeletre emlékeztetve.

Kánói református templom – padvég

Abaújalpári református templom – mennyezet

Égerszegi református templom – mennyezeti kazetta

Szentsimon római katolikus templom

Feliratos táblák

A feliratos táblák gyakoriak és jellemző rájuk, hogy a berendezés átfestésekor csak a legkritikább esetben festették le. Feliratokat találni a mennyezeti láda vagy tábla szélén, körbeírva, a mennyezeten mint külön táblán, a szószerű fal részén a hangvető alatt, a karzat mellvédjén vagy az úrasztalán.

A feliratos táblák egy része az építés ideje alatti lelképíztör és kurátor nevét, vagy az építést segítő, anyagi támogatást adó nevét őrzi. Némely esetben a festő-asztalos nevét is megmutatja, mint Tornakápolnán. Gyakori az építés, festés évének jelölése.

Különösen a szószerű fal részén, de egybeült is gyakori egy-egy zsoltárrészletet tartalmazó felirat. A feliratok a korabeli stílus, írásmód megfigyelésére nyújtanak lehetőséget. Két helyen, Nagyvisnyón és Ragályon feliratos tábla helyett a földesúr címerét helyezték el. A tomori úrasztal lapján levő felirat így szól:

*Ez Asztal Olyatén mint az Életfaja
Ezen van Bűnösök gazdag Vacsorája
Krisztusnak éhező s Szomszédhozó Nyája
Jöjj ide, bitednek itt telik bé Szája*

*Jöjj ide bátran aki meg fáradtál
Jöjj el bűnöd miatt töredezett Nád Szála
Jöjj el; s' erőss Hittel ahoz támaszkodjál
Ki paraditsomnak á közepén fenn áll.*

Tiszt: Igar Samuel Á: Vad L: Tanító Confegalt 3 Márvásokat erre Ao. 1755. die 7 july.

A medaillonos díszítés elterjedése

A történelmi Gömör vármegyében a XVIII. század második felében egy sajátos festő-asztalos iskola alakult ki. Jellemzője a mennyezetek medaillonos festése és a templom berendezéseinek, a karzat mellvédjének, a papi szék és padok elejének színekben igen gazdag, bibliai képpel, fákkal való díszítése. Megyénk északnyugati részén, a Gömör vármegyére eső területen és a vele közvetlen határos borsodi és torna-abauji területen ez csaknem egyeduralkodóvá lett a református templomokban. A hajdani Gömör megyéhez tartozó 12 ref. templomból 11-ben ilyen festést találni, s ez többségében napjainkig megmaradt. Ahogy távolodunk ettől a területtől, úgy csökken a számuk.

A medaillonos festés az 1780–1790-es években vált uralkodóvá Hubay Sándor és Bede Pál munkája nyomán. 1790–1800 között készültet nem találunk. 1800 után még szórványosan előfordul, de csak az előzőek gyenge utánzásaként. 1839-ben készült az utolsó képviselője.

A vizsgált területünkön 14 községben teljes egészében megmaradt a medaillonos díszítés. Legszebb képviselője a tornakápolnai, ragályi, edelény-borsodi, nagyvisnyói, jósvafői templom. Több templomban lebontották, s a felhasználható deszkákat a karzat alá vagy padlóként szögezték fel.

Eddigi kutatásaink során összesen 31 templomban találtuk meg teljes egészében, vagy kisebb-nagyobb részleteiben ezt a díszítő stílust.

A medaillonos templomi díszítés a szőnyegelőképekre utaló „medaillonos stílus”-sal mutat rokonságot, s ezért nevezi Tombor Ilona medaillonos díszítésnek. E díszítés kihangsúlyozza a különbséget a katolikus templomokban uralkodóvá lett barokk díszítésű, boltíves mennyezetekkel szemben.

A virágdíszes templomi festéssel ellentétben egyhangúbbnak tűnik az azonos rajzú, azonos színű táblák tömege a mennyezeten, de a karzatok és a padelők képeivel együtt sajátos hangulatot tükröznek ezek a templombelső. A mennyezet tábláinak összessége gyakran komor hangulatú, míg az élénk, színekben gazdag berendezési tárgyak ezt ellensúlyozzák. A fehér, lelki tisztaságot tükröző falak az ellentéteket kiemelik, kiélezi, s így eredményesen bontják meg az egyhangúságot. Ez az együttes nyújt sajátos élményt a templomba belépőknek.

A medaillonos tábla külső és belső részből áll. A belső díszítést egy szélesebb szalag határolja körül, mely mindig bordó vagy sötétpiros színű. Alakjuk szerint különféleké lehetnek, a téglalaptól az oválisig haladnak. A leggyakoribb a piskótára emlékeztető, benyomott oldalú és hegyesen végződő. A szalagon kívüli tér helyenként stilizált növényi motívumokkal díszített, mint Borsodon vagy Jósvafőn. De a sarkak irányában esetleg szőlőfürtöt is találni, mint Bánfalván. Az alap színe a világostól a sötétkéig, zöldig változik. A szalagon belüli terület gyakran ecsetnyomkodással márványosított, különböző színű foltokkal, vagy hólgyagos díszítéssel. Némelyik vékony, átlós vonalakkal négyzetekre osztott. Helyenként a belső tér is stilizált növényi motívumokkal díszített. A belső terület közepén a legtöbb esetben egy, de előfordul, hogy arányosan elhelyezve két mandulavirágot látni. Ezek a szíromlevelek elhelyezkedésében és számában térnek el egymástól a különböző templomokban. Négy-, öt-, hat-, nyolcágúak, és egyenes vagy hajlított szíromlevelűek.

Mindezek azt mutatják, hogy az egyhangúnak említett medaillonos díszítésben is eltérő változatok vannak, de abban megegyeznek, hogy egy-egy templomban csak azonos díszítés fordul elő. Két olyan templomot találtunk – a jósvafői és a nagyvisnyói –, ahol a mennyezet egy-egy részében eltérés mutatkozik. Ennek magyarázata, hogy nem egy időben készítették, hanem felújították.

Bibliai képek, fák

A medaillonos mennyezettfestés kísérője a bibliai kép és fák előfordulása a berendezési tárgyakon. A templomi berendezések minden nagyobb sík felületét, a karzat mellvédjét, a padelöket, a papi szék háttámláját és mellvédjét, de több helyen az úrasztala oldallapját is bibliai képek díszítik. Ezekhez még gyakran hozzájárul a padvégek lefestése, a díszes szószer és korona, valamint a szószer mögötti falon lévő feliratos tábla. Mindezek nagyon hangulatosak, igen színesek teszik a templom belső terét. Szívesen használták a piros, kék, fehér, fekete színeket. Ritkábban a zöldet és a barnát és sohasem a sárgát, mert az az irigység színe. Mindig alapszínt használtak és nem árnyalták.

A bibliai képeken legjellemzőbb a fák festése. Háromféle fát különböztetünk meg. A *cédrusfát* a felfelé nyúló, hosszúkas, nem szétterülő lombozatáról és egyenes fatörzséről ismerhetjük fel. A *terpentinfa* a nagy, elterülő lombozatú, legtöbbször magányosan álló, hajlított fatörzs a jellemző. A fűgefától nem lehet megkülönböztetni. Ezt szintén gyakran emlegeti a biblia. Károli fordításában ezt a fatípust „tölgyfa”-ként említik. Harmadik fajtája az *olajfa*, melynek jellemzője az igen vastag törzs és az abból kinövő, több, csaknem külön fának tűnő ága.

Mindhárom típust megtalálni ezeken a képeken. Hubay Sándor munkája a legszebb kivétel, jellemző rá, hogy a terpentin és olajfa törzse nyitott és benne pontok vannak. Kis karikákkal szabálytalanra alakítja a fák lombjait. Képen mind a három fajtát megtaláljuk. Munkájában gyakran találni szőlőtőkét, dús szőlőfürtökkel. A fák között a földön, tulipánt és margarétát is látni. A tulipán leegyszerűsített, esetleg egy töből több szár hajlik ki. A

tornakápolnai képen egy kígyó csavarodik fel a cédrusfa törzsére. Bede Pál jósvafői és imolai munkájában is nyitott a fatörzs, de ott pontokat nem találunk. A fa lombjában is különbség van: ecsetnyomkodással alakítja ki a szabályos lombkötegeket. Mindig csak egy fajtát ábrázol, a terpentín- vagy tölgyfát. A fák között mindig csak tulipán vagy stilizált levél van, és a fatörzs mellől is stilizált növényi indák, levelek hajlanak ki.

Külön ki kell emelni a nagyvisnyói három bibliai képet. Mindhárom fajtát ábrázolja, de az egyik kép a vízőzönt mutatja be az olajágat vivő galambbal, a másikon a kősziklára épített várat, az egyház jelképét látni, a harmadikon pedig különböző fajtákat ábrázolt a mezőn. Az alsószuhai a jósvafőit utánozza, de sokkal egyszerűbb kivitelben. A faágak füzérszerűen helyezkednek el, a leveleket pedig ovális ecsetvonás jelzi.

Szószerék és korona

A szószerék igen különbözőek. A régebbiek kör- vagy nyolcszögű alpból falazottak. A mellvédek általában barokkosan kifelé domborodók. A legszebbet a szalai templomban találtuk. Egy darab fatörzsből faragták ki. A fatörzset Máramaroszigetről hozták. A szószerék oldalát faragott és festett virágok, növényi indák díszítik. Közepén régebben a kétfejű sas volt, de renováláskor az eltűnt. Alatta van a földesúri címer fából faragva.

A templomi berendezések között a korona a legdíszesebb. A berendezéseket készítő asztalos ezen mutatta be képességét, művészi érzékét és felkészültségét. A hat- vagy nyolcszögű, díszes párkányzat után barokkosan ívelt bordák futnak egy csúcsba, vagy egy következő kisebb korona alakba. A párkány fölött a bordák közötti rész legtöbbször díszes faragású. Háromszoros koronát is látni. Leggyakrabban a fiait tápláló pelikánnal fejeződik be. A korona alja is nagyon különbözően díszített. A korona egész felülete változatos, élénk színekkel festett.

Úrasztala

A legrégebbit Gömörszőlősen találtuk. A lapjának készítését a rajta lévő évszám (1673) és festése is bizonyítja. Mint korábban említettem, a virágdíszes festésének nagy része 1977-ben tönkrement, lemosták.

A régebbi asztalokra jellemző, hogy az alsó részén a láb helyett egy kis szekrényt alakítottak ki, melynek oldalait a templom festésével egyező díszítéssel látták el. A szekrényajtón helyenként feliratos szöveg is látható.

Papi szék, padok

A templomok többségében a papi szék és a padok mellvédjének díszítése összhangban van a többi bútortartó festésével, virágdíszesek vagy bibliai képrészletek vannak rajtuk. Többségében a papi szék háttámlája is díszes.

Külön ki kell emelnem a tornakápolnai papi széket, melynél a mellvéden a kígyó kúszik fel a cédrusfa törzsére, a háttámlán pedig egy szőlőfürtökkel teli szőlőtőke látható az olajfák és cédrusfák között.

A nagyvisnyói papi szék érdekessége, hogy a mellvéd díszítése teljesen elüt a templom többi berendezésétől. A mennyezet és berendezés medaillonos díszítésű, illetve bibliai képekkel festett, a papi szék azonban virágdíszes. Ez arra enged következtetni, hogy ez régebbi, mint a többi berendezés. Több helyen mondták a lelkészek, hogy a tűzvészből a könnyebben mozgatható papi szék és úrasztala megmaradt, azt sikerült csak megmenteni.

Több templomban a lelképásztor felesége részére is külön díszes pad van (Jósvafő).

Oszlopok, oszlopfők

A karzatokat tartó oszlopok díszítése ugyan nem a festő-asztalosok tevékenységéhez tartozott, de ízlésük, díszítő művészetük a korona készítése mellett ezeken is szemléletesen

megmutatkozott. Az oszlopokat, oszlopfőket ácsok, asztalosok készítették. Az egyszerű, sima alapú faragástól a csavart vagy virágdiszes, növényindás faragásig, vagy a sima oszlopfőtől a díszesebb kifaragásig megtaláljuk az asztalosok díszítőösztönének és -képességének minden változatát. Némelyik oszlopot még festéssel is díszesebbé tették.

Festő-asztalosok

Némely templomban egy-egy feliratos táblán megmaradt a festő-asztalos neve. A szentsimoni katolikus templom mennyezetének festő-asztalosa *Lévay István* és *Comaromy István* voltak, akik nemcsak nevüket, hanem – mint említettem – az egyik táblán lévő virág helyett feltételezhetően arcképüket is megörökítették. 1758-ból *Contra András* és *Contra Mátyás* jósvai festő-asztalosok nevével találkozunk Rudabányán. Ugyancsak az ő nevüket találtuk egy zubogyi feliratos táblán is. A jellemző magyaros, virágdiszes tábláik, a gyümölcsöket ábrázoló képeik s még inkább a levelek közötti sajátos pontozásuk és csavart végződésű vonalaik összehasonlítása és egyezősége alapján az ő munkájuknak tartom a teresztényei táblákat és a szentsimoni karzat alatti táblákat.

Több virágdiszes munkát festő asztalos nevét eddig nem sikerült megtudni. Szerencsésebb volt helyzetünk a medaillonos festésű templomokkal, ahol több helyen megmaradt a festő-asztalos neve a feliratos táblákon vagy kazettákon.

A jósvafői templom mennyezetén *Bede Pál* asztalos, *Bányai Mihály* legény és *Tóth István* inas nevét találjuk 1794-ből. Bp. monogramot találtunk az égerszegi úrasztalán 1791-ből. A motívum azonossága alapján *Bede Pálnak* tulajdonítom a monogramot.

A borsodi templom mennyezetén *Hubay Sándor* nevét találtuk „N. H. Hubay Sándor” felírással. A tornakápolnai mennyezetén 1802-ből *N. Hubay Sándor* és *Madarász István* neve van megörökítve. *Gömörszöllősen* 1805-ből *Madarász István* neve található. A *keleméri* egyházi jegyzőkönyvben is találkoztam a naprágyi nemes *Hubay Sándor* nevével, aki a szószéket és karzatot készítette a templomban.

Színpetriben 1878-ban *Gindél Ferenc* asztalosmester és *Mihalik János* tanuló dolgoztak. 1883-ból *Palugyai Pál* alsószuhai ácsmester nevével találkoztunk, aki az alsószuhai lakosok szerint molnár-ács volt. 1899-ben *Dubicsányban* *Ponyecz József* és *Drága János* jegyezte fel nevét a karzat mellvédjén.

Irártári adatok alapján mindössze két asztalos nevét sikerült eddig felkutatni. Egyik a dédesi templombelsőt készítő *Nemesányi József* Redova községbeli nemes volt. Ez az 1801-ből való szerződés megemlíti, hogy a faanyagot a Gömör megyei Redovából hozatták, a kőműves építőmester pedig rimaszombati volt.

Rudabányai református templom – padelő

A másik a nagyvisnyói, ahol a lelkész közlése szerint a templombelső festésén 1805-ben *Rezbár Szögényi Antal* dolgozott legényével, *Boros Józseffel*. Mindketten várkonyi lakosok voltak. A mesterrel kötött szerződés egy része így hangzik: „Szögényi Antal képfaragó mester a mennyezetet, széket, katedrát megcsinálja és kifesti, a földesúrnak külön széket készít”.

A Bódva-Hernád közötti területen egyetlen festő-asztalos nevét sem sikerült felderítenünk.

Összességében

Borsod megye északnyugati területén eddig 164 templomot tekintettünk meg, s ezekben 18 helyen épségben találtuk meg a kazettás, festett mennyezetet. Ebből 4 virágdiszes és 14 medaillonos díszítésű. Ezenfelül még 37 templomban részleteiben, töredékeiben megmaradt a festett asztalosmunka, melyből 26 virágdiszes, 11 medaillonos díszítésű, 6 helyen pedig adatközlők visszaemlékezései alapján bizonyítható a megsemmisült kazettás mennyezet.

Dobosy László

Lehár Ferenc ifjú évei*

„Nem azért jöttem a világra, hogy élvezzem az életet, hanem, hogy más embereknek örömet szerezzek.”¹

(Lehár Ferenc)

Lehár, mint a losonci 25. gyalogezred karnagya

Komáromban, a Nádor utca és a Rév utca sarkán álló házban, 1870. április 30-án, hétfői napon, este 10 órakor a Lehár családban világra jött az elsőszülött fiú, aki apja után a keresztségben a *Ferenc*, *Kristóf* nevet kapta. Mivel az apa katonamester volt, fiát május 4-én nem a komáromi plébános keresztelte meg, hanem a helyőrség tábori lelkésze. Aki – olvasmányok alapján – ismeri a múlt századi Komárom társadalmának patriarchális légkörét, az könnyen el tudja képzelni, hogy micsoda nagy újság lehetett – és hálás téma a házaló öregasszonyoknak – a jómódú s köztisztviselőben álló Neubrandt, illetve a Lehár családban a gólya megjelenése. A tiszti kaszinó is hangos lehetett az ovációtól, amikor Lehár karnagy úr elsőszülött fiára koccintottak a marcona hadfiak. De mutassa be önmagát a legilletékesebb, Lehár Ferenc: „Komáromi gyerek vagyok. Sokat játszogattam a Duna partján és a történelmi várfalak alatt. Apám katonakarmesterként került oda... ott ismerkedett meg anyámmal, és négy heti udvarlás után meg is kérte a kezét. 1870. április 30-án már világra is jött az ifjú Lehár Ferenc. Ez én vagyok, kérem szépen.”² A katonacsalád légkörét, hangulatát így rajzolja meg

*Részlet a szerző készülő monográfiájából (Szerk.)

¹*Maria von Peteani*: Franz Lehár zum Gedenken 24. október 1948. Wien 1958. Glocken-Verlag. 3. old.

²*Sándor Dezső*: Emlékezés a 100 éves Lehárra. Dolgozók Lapja, 1970/97.